

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВІНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРІЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ — головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ — заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРІГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло
ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 7

Серія
ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ
(1900–1906)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2005

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядник Мирон КАПРАЛЬ

Автори коментарів: В.Александрович, М.Бандрівський,
М.Капраль, Я.Клиш, О.Купчипський, Ю.Лукомський, О.Мельник,
М.Мудрий, С.Панькова, В.Петегирич, А.Фелопок

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-439-5 (т. 7)

- © Інститут української археології та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005
- © Коментарі, автори, 2005
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє оформлення, 2005

РОЗДІЛ V

НЕКРОЛОГИ

ТАДЕЙ РИЛЬСЬКИЙ

Некрологічна замітка

Наше Товариство понесло нову втрату в особі свого довголітнього члена й співробітника Тадея Рильського, що вмер 25 с[тарого] с[тилю] вересня.

Покійник був одним з найбільше характеристичних репрезентантів українського національного руху минулого століття. Родившись в панській польській родині*, він під впливом демократичного й поступового руху 50—60-х рр. зриває з шляхетськими кругами, з якими зв'язувало його походження, пристає до українофільства й протягом цілого життя переводить в дійсність народолюбні, українофільські змагання, що захопили його в молодості, — не зраджуючись обуренням, денунціаціями і всякими прикростями, які поведення його будило серед панства. Оженившись з селянкою з свого села*, він господарив, стараючись своїм прикладом, своїми зносинами з селянами і школою, якою щиро інтересувався, впливати на економічне й духове піднесення селян, і мав серед них незвичайні симпатії й популярність. З другого боку, се близьке пожиття з селянством виробило в нім незвичайного знавця народного життя, яке в нім все будило незвичайні симпатії, ба навіть ентузіазм. Свої спостереження над сим життям, не раз дуже тонкі, й сим ентузіазмом перейняті, представив він в одній з більших своїх статей — дуже цінній: “К изучению украинского народного мировоззрения”* (“Киев[ская] старина”, 1888—1890).

Писав Рильський небагато: господарство й сільські інтереси небагато лишали йому на те часу й спромоги. Літературну діяльність розпочав він дописами в “Основи” 1861—1862 рр.*, дуже цінними для пізнання тодішніх відносин, і пізніше дописував до часописей, але сі пізніші дописи, анонімні або криптонімами підписані, нелегко вибрати*. Предметом його особливих інтересів, ще з університетських часів, була економіка: він працював над системою політичної економії, в котру вносив свої власні практичні спостереження. Оброблення її, одначе, з вищепоказаних причин, ішло дуже поволі. Першу частину свого економічного трактату видрукував він в I—II т. наших “Записок” (1891—1892) п[ід] н[азвою]: “Студії над основами розкладу багатства”*. Дальшу частину, призначену для “Записок”, він обробляв до смерті, і, як зачуваємо, під час свого остатнього побуту в Криму зимою 1901—1902 рр. значно посунув наперед. Але чи довів її до повного викінчення, не знаємо.

... *“Мотыжинский архив”* — том під назвою “Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII—XVIII в.” вийшов у 1890 р. як доповнення “Сулимовского архива”. Рецензія на видання була вміщена в “Киевской старине” (К., 1890. — № 9. — С. 509—521) під криптонімом А.М.

... *“Любецкий архив”* — том під назвою “Любецкий архив графа Милорадовича” вийшов як додаток “Киевской старины” в 1896 та 1898 рр. і окремим відбитком (К., 1898). Архів з ініціативи та за редакцією О.Лазаревського почав видавати граф Г.О.Милорадович. Тут містилися фамільні папери Полуботків та Милорадовичів у Любечі.

... *“Дневник Ханенка”*... — вийшов під назвою “Дневник генерального хорунжого Николая Ханенка” як додаток “Киевской старины” в 1884—1886 рр. у редакції та з передмовою О.Лазаревського. Щоденник вміщує записи за 1727—1731 і 1742—1753 рр.

Ханенко Микола Данилович (1691—1760) — політичний і державний діяч, дипломат, мемуарист. Онук гетьмана Правобережної України Михайла Ханенка. Залишився його архів із цінними історичними матеріалами до історії України.

...повне видання *дневника Якова Марковича* — “Дневник Якова Марковича” вийшов у додатках “Киевской старины” та окремими томами в 1893, 1895 і 1897 рр. Рецензію на видання подав М.Грушевський (ЗНТШ. — Львів, 1896. — Т. XII. — С. 33—34). Після смерті О.Лазаревського видання щоденника припинилося. Обсяг щоденника, який Я.Маркович вів упродовж 50 років, сягає 10 томів. Уперше (зі скороченнями) щоденник за період 1717—1767 рр. надрукував у 1859 р. правнук автора Олександр Маркович. З ініціативи М.Грушевського археографічна комісія НТШ видала 4-й том щоденника (1735—1740) у 22-му томі “Жерел до історії України-Руси” (ред. В.Модзалевський).

... *“Отрывки из дневника гетманской канцелярии за 1722—1723 гг.”* — тут і далі вихідні дані на названі М.Грушевським праці див.: Олександр Матвійович Лазаревський. 1834—1902: Матеріали до біобібліографії. — С. 2—23.

с. 579 ...не був, поза Києвом і Черніговом, властиво, членом ані одної більшої наукової інституції чи товариства — у Чернігові та Києві О.Лазаревський брав участь у роботі таких наукових товариств та інституцій: Чернігівський губернський статистичний комітет (член — із 1861 р., секретар — із 1865 р.); Чернігівська архівна комісія, фундатором якої він був (1896); Історичне товариство Нестора Літописця при Київському університеті (дійсний член — із 1880 р., член Ради — з 1894 р., голова — вересень 1895—жовтень 1896 рр., товариш голови — 1896—1902 рр.); Київська археографічна комісія (дійсний член — із 1885 р.); Церковно-археологічне товариство при КДА (член — із 1889 р.).

С.П.

Тадей Рильський. Некрологічна замітка

Публікується за виданням: *Грушевський М.* Тадей Рильський. Некрологічна замітка // ЗНТШ. — Львів, 1902. — Т. L. — Miscellanea. — С. 12—13.

Автограф некролога зберігається в: ЦДІАУЛ. — Ф. 401, оп. 1, спр. 47, арк. 11–11 зв., 8 зв., 8.

Рильський Тадей Розеславович (народився 02.01.1841 (21.12.1840) в с. Ставище Сквирського пов. Київської губ. — помер 08.10. (25.09.). 1902 в с. Романівка Сквирського пов. Київської губ.) — український громадський і культурний діяч, економіст. Автор суспільно-політичних, економічних праць, студій з етнографії та народознавства, популярних книжок для народу.

Література: Антонович М. Спомини Яна Мйодушевського про Володимира Антоновича і Тадея Рильського // Український археографічний щорічник. Нова серія. — К., 1992. — Вип. 1. — С. 278–284; Горленко В.Ф. Сторінка до біографії Тадея Рильського // Народна творчість та етнографія. — К., 1985. — № 2. — С. 65–67; До життєпису Тадея Рильського / Передмова та публікація Надії Пазяк // Київська старовина. — К., 1992. — № 3. — С. 58–63; Д[орошенко] В. Тадей Рильський: Некролог // ЛНВ. — Львів, 1902. — Т. XX. — Ч. III. — С. 25–26; Л[євицький] О. Фадей Розеславович Рильський: Некролог // Киевская старина. — К., 1902. — № 11. — Отд. I. — С. 335–349; Мицюк О. Тадей Р. Рильський (1840–1902) як хлопоман і економіст. — Львів, 1933; Мицюк О. Українські хлопомани. — Чернівці, 1933; Палієнко М. Київська Стара Громада у суспільному та науковому житті України (друга половина XIX–початок XX ст.) // Київська старовина. — К., 1998. — № 2. — С. 49–84; Рильський М. Із давніх літ // Рильський М. Зібрання творів: У 20 т. — К., 1988. — Т. 19. — С. 456–458; Фр[анко] Ів. Пам'яті Тадея Рильського // ЛНВ. — Львів, 1902. — Т. XX. — С. 160–161.

с. 580 Родившись в панській польській родині — походив із шляхетського роду, відомого з другої половини XVII ст. Батько був власником містечка Романівка Сквирського повіту Київської губернії. Т.Рильський опублікував із власною передмовою розповідь про прадіда Ромуальда: Рассказ современника о приключениях с ним во время “Коливищины” // Киевская старина. — К., 1887. — № 1. — С. 51–64.

Оженившись з селянкою з свого села — йдеться про другий шлюб Т.Рильського з Меланією Федорівною зі селянської родини Чуприн, з якою мав трьох синів: Івана, Богдана, Максима. У доносах на Т.Рильського добре ставлення до селян та одруження його, дворянина, зі селянкою подавалися за “неблагонадійність” (див.: Л[євицький] О. Фадей Розеславович Рильський. — С. 343–344).

...в одній з більших своїх статей — дуже цінній: “К изучению украинского народного мировоззрения”... — ці нариси з економічного світогляду селян були видрукувані в “Киевской старине” (1888. — № 11. — С. 266–306; 1890. — № 9. — С. 341–372; № 10. — С. 1–26; № 11. — С. 195–235). Закінчення було опубліковане в цьому ж виданні після смерті Т.Рильського (1903. — № 4. — С. 1–23; № 5. — С. 161–191). У 1903 р. праця вийшла окремим відбитком.

Літературну діяльність розпочав він дописами в “Основі” 1861–1862 рр. — у журналі “Основа” під псевдонімом “Чорний Максим” опублікував статтю “С правого берега Днепра” (1861. — № 2. — С. 239–244) про ставлення польської суспільності до українства на Правобережній Україні. За своїм підписом у цьому виданні подав статті: “Несколько слов о дворянах правого берега Днепра” (1861. — № 11–12. — С. 90–99); “З Маковищ (Київсько-го повіту)” (1862. — № 2. — С. 84–91).

...пізніші дописи, анонімні або криптонімами підписані, нелегко вибрати — серед псевдонімів Т.Рильського з'ясовано лише один: “Максим Чорний” (*Дей О.І.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.) — К., 1969. — С. 523).

...“Студії над основами розкладу багатства” — праця була опублікована в “ЗНТШ” (Львів, 1892. — Т. I. — С. 29–86; 1893. — Т. II. — С. 62–113). Називаючи цю роботу першою теоретичною працею українською мовою з політичної економії, дослідник громадської діяльності та творчої спадщини Т.Рильського О.Мицюк зазначав, що вона “не вдалася”, не викликавши ні обговорення, ні критики (див.: *Мицюк О.* Тадей Р.Рильський (1840–1902) як хлопоман і економіст. — С. 35). Відразу після виходу другої частини статті І.Франко у своєму листі до М.Драгоманова так відгукнувся на неї: “Отелився в нім (Т. II. — С.П.) Рильський широкою статтею про економію політичну, та такою тяжкою, претенсіональною (хоче, бачте, подати деякі поправки до теорій західноєвропейських економістів, в тім числі й Маркса), що я не знаю, для кого саме вона написана. Я й не думав ніколи, що Рильський такий економіст” (цит. за: *Возняк М.* Олександр Кониський і перші томи “Записок” // ЗНТШ. — Львів, 1929. — Т. СЛ. — С. 347). Вважаючи, що це дослідження незавершене, М.Драгоманов також категорично висловлювався про його зміст і форму (детальніше про це див.: *Мицюк О.* Тадей Р.Рильський (1840–1902) як хлопоман і економіст. — С. 35).

С.П.

Пам'яті Олексія Маркевича

Публікується за виданням: *Грушевський М.* Пам'яті Олексія Маркевича // ЗНТШ. — Львів, 1903. — Т. LV. — Кн. V. — С. 1–14. Автограф зберігається в: ЦДІАУЛ. — Ф. 401, оп. 1, спр. 49, арк. 190–207 (зворотна нумерація).

Маркевич (Маркович) Олексій Іванович (народився 17(29).03.1847 в с. Смош Полтавської губ. — помер 05.06.1903 в Одесі) — історик, популяризатор української давнини. Доктор російської історії (1888). Екстраординарний (із 1889 р.) та ординарний (1893–1895) професор Новоросійського університету в Одесі. Член багатьох наукових і громадських установ.

Бібліографія праць О.Маркевича: Коваль О. Маркевич Олексій Іванович // Українські архівісти: Біобібліографічний довідник: У 3-х вип. / Упоряд.: О.М.Коваль, І.Б.Матяш, В.С.Шандра. — Вип. 1 (XIX–1930-ті рр.). — К., 1999. —

ЗМІСТ

	с. тексту	с. ком.
<i>М.Капраль</i> . Від упорядника	V	
Розділ I. АРХЕОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ, ПЕРЕДМОВИ	1	
Сторінка з історії українсько-руського сільського духовенства (по самбірським актам XVI в.)	3	596
Лист кор[оля] Стефана Баторія до калги з р. 1577	76	602
Монах ворожитом	78	602
Причинки до історії роду Бибельських, зібрані арцибіскупом львівським Яном Прохніцьким. Подав Аристарх Крижановський ...	80	603
Два селянські контракти купна-продажі з початку XVI в.	90	605
Кілька грамот Володислава Опольського	95	606
Кілька документів до історії сільського духовенства в Галичині XVII—XVIII в.	102	608
Козаки в 1470-х рр.	112	609
Незаплачене київське подимне	117	609
“Козаки” в Галичині 1605 р.	118	610
Матеріали до історії Коліївщини. I. Василянські записки й листи про Коліївщину.	120	610
Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України. Серія перша (ч. 1—80) (1361—1530)	140	612
Серія друга (ч. 81—132) (1531—1574)	227	619
[Вступне слово до т. VIII “Руської історичної бібліотеки”]	300	623
[Передмова до т. XXI “Руської історичної бібліотеки”]	302	624
[Вступне слово від редакції до т. XXII “Руської історичної бібліотеки”]	304	625
[Передмова до т. XXIII—XXIV “Руської історичної бібліотеки”]	306	625
[Передмова до т. III “Жерел”]	309	628
[Передмова до т. VII “Жерел”]	311	629
Розділ II. АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ	313	630
Бронзові мечі з Турецького повіту (Галичина)	315	630
Ковтки “київського типу” у сучасних кавказців	319	631
Печатки з околиць Галича	322	632
Розділ III. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	325	632
Хронологія подій Галицько-Волинської літописі	327	632
До справи хронологічної зв’язі в Галицько-Волинській літописі.		
Кілька заміток до статті Б.Барвінського	388	638
Економічний стан селян в Сяноцькім старостві в середині XVI в. на основі описей королівщин	392	638

Економічне становище селян в Львівському старостві в середині XVI віку на основі описей королівщин	414	643
Чи маємо автентичні грамоти кн[язя] Льва?		
Критично-історична розвідка	442	646
Ще про грамоти кн[язя] Льва галицького.		
З приводу статті проф. Линниченка	461	652
Кілька заміток до “Чуда св. Климента папи римського”	472	653
Іще до “Чуда св. Климента папи римського”	475	654
“Люди в пенезех”	478	654

Розділ IV. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ, ВИСТУПИ, ПРОЕКТИ

Огляд праць Н.Кондакова з історії староруської штуки	483	654
Київські мініатюри при Трірській псалтирі	495	657
Львівське Наукове товариство імені Шевченка і його внески у вивчення Південної Русі	505	659
[Виступ на звичайних загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка, 29 червня 1904 р.]	533	662
[Виступ на звичайних загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка, 19 цвітня 1905 р.]	535	663
Записка, предложена археографічній комісії в справі видання корпусу матеріалів до історії Козаччини	539	666

Розділ V. НЕКРОЛОГИ

Петро Лашкар'юв (Некролог)	543	668
Митрофан Дикарів (Некрологічна звістка)	545	669
Пам'яті Олександра Кониського	546	671
Матвій Симонів (Номис) (Некрологічна замітка)	557	682
Ізидор Шараневич (Некролог)	559	685
Мих[айло] Сухомлінов — Ів[ан] Жданов. Некрологічна замітка	562	689
Д-р Остап Терлецький. Некрологічна замітка	564	691
До некролога Остапа Терлецького	567	693
Олексій Андрієвський. Некрологічна замітка	569	694
Пам'яті Олександра Лазаревського	572	697
Тадей Рильський. Некрологічна замітка	580	707
Пам'яті Олексія Маркевича	581	709
П. Литвинова-Бартош. Некролог	592	716
Аристарх Крижановський. Некролог	593	717
[Вільгельм Онкен. Некролог]	595	718

КОМЕНТАРІ	596
---------------------	-----

СПИСОК ЦИТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	719
---	-----

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	736
--------------------------	-----

ПОКАЖЧИК	738
--------------------	-----

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 7

Серія “Історичні студії та розвідки (1900—1906)”

Редактор	<i>Л.Веремієнко</i>
Художнє оформлення	<i>С.Іванов</i>
Технічний редактор	<i>С.Довба</i>
Комп'ютерний набір і верстка	<i>Л.Гринчишин</i>
Коректори	<i>Р.Гамада, М.Ломеха, Б.Павлів, О.Тростянчин</i>

Здано на складання 14.07.2005. Підп. до друку 05.12.2005.

Формат 70x100¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 63,85.

Умовн. фарбовідб. 64,25. Обл.-вид. арк. 56,39. Додрук. накладу 500 прим.

Свідоцтво держ. реєстру: серія ДК № 22. Вид. № 17. Зам. 556-5.

Державне спеціалізоване видавництво “Світ” 79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Надруковано з готових діапазитивів на ВАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 7: Серія “Історичні студії та розвідки (1900—1906)”. — 2005. —
792 с.

ISBN 966-603-223-6; 966-603-439-5 (т. 7).

Сьомий том зібрання праць М.Грушевського продовжує серію “Історичні студії та розвідки” і охоплює період 1900—1906 рр. У ньому вміщені археографічні публікації, передмови, історичні статті, огляди, рецензії та некрологи пам’яті видатних постатей того часу.

Видання розраховане для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 966-603-223-6

ISBN 966-603-439-5 (т. 7)